

Programmatic Cooperation Framework for
Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine and Belarus

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Baş Prokurorluq yanında
Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi

HÜQUQİ ŞƏXSİN (MÜƏSSİSƏNİN) MƏSULİYYƏTİ

GİRİŞ

Anti-korrupsiya təhqiqatçıları və prokurorları nəzərə almalıdırlar ki, beynəlxalq standartlara əsasən, dövlətlər rüşvətxorluq əməllərinə görə hüquqi şəxslərə məsuliyyət yükləməli, belə müəssisələrə qarşı müvafiq cinayət, mülki və ya inzibati sanksiyalar tətbiq etməlidir. Başlıca vasitələr aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

HÜQUQİ ŞƏXSİN MƏSULİYYƏTİ		
BMT-nin Korrupsiya əleyhinə Konvensiyası	İƏİT Korrupsiya əleyhinə Konvensiyası	AŞ Korrupsiya üzrə Cinayət Hüququ Konvensiyası
<p>Maddə 26:</p> <p>1. Hər bir İştirakçı Dövlət hüquqi şəxslərin bu Konvensiyaya əsasən təyin edilən qanun pozuntuları ilə bağlı məsuliyyətini təyin etmək üçün öz hüquqi prinsiplərinə uyğun olaraq lazımi ölçüləri qəbul və tətbiq etməlidir.</p> <p>2. İştirakçı Dövlətin hüquqi prinsiplərinə əsasən hüquqi şəxslər cinayət, mülki və ya inzibati məsuliyyət daşıyır.</p> <p>3. Bu məsuliyyət belə əməlləri törətmiş fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətinə təsir göstərməməlidir.</p>	<p>Maddə 2:</p> <p>Hər bir İştirakçı Dövlət xarici dövlət məmuruna rüşvət verilməsinə görə hüquqi şəxslərin yerli hüquq prinsiplərinə əsasən məsuliyyətə cəlb olunması üçün lazımi tədbirləri görməlidir</p>	<p>Maddə 1(d) – Şərtlərin tətbiqi:</p> <p>"hüquqi şəxs" Dövlət və ya Dövlətə tabe olan digər dövlət qurumları və beynəlxalq ictimai qurumlar istisna olmaqla, müvafiq milli qanunvericiliyə əsasən bu statusu daşıyan istənilən müəssisədir.</p> <p>Maddə 18 - Korporativ məsuliyyət</p> <p>1 Hər bir İştirakçı Dövlət bu Konvensiyaya əsasən fərdi şəkildə və ya şirkət adından səlahiyyətli şəxsin aşağıdakılara əsasən aktiv rüşvətxorluq, vəzifəsindən sui-istifadə etmə, pulların yuyulması əməllərini törətməsinə görə hüquqi</p>

<p>4. Hər bir İştirakçı Dövlət bu maddəyə əsasən məsuliyyətə cəlb olunan hüquqi şəxslərə effektiv, ədalətli və yayındırıcı cinayət və ya qeyri-cinayət sanksiyalarının, o cümlədən maddi sanksiyaların tətbiq olunmasını təmin etməlidir.</p>		<p>şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunması üçün müvafiq qanunvericilik və digər tədbirləri görməlidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hüquqi şəxsi təmsil etmə səlahiyyəti; və ya - hüquqi şəxsin adından qərar qəbul etmə səlahiyyəti; və ya - hüquqi şəxs nəzdində idarəetmə səlahiyyəti: <p>və həmçinin, fiziki şəxsin yuxarıda göstərilən cinayətlərdə cinayət yoldaşı və ya təhrikçi olaraq cəlb olunmasına görə.</p> <p>2 Paraqraf 1-də qeyd edilən hallardan əlavə, hər bir İştirakçı Dövlət hüquqi şəxsin tabeçiliyində fəaliyyət göstərən fiziki şəxsin paraqraf 1-də qeyd edilən nəzarət imkanının olmaması nəticəsində fiziki şəxs tərəfindən hüquqi şəxsin xeyrinə paraqraf 1-də qeyd edilən cinayətlərin törədilməsinə yol açılan hallarda hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün lazımi tədbirləri görməlidir.</p> <p>3 Paraqraf 1 və 2-də qeyd edilən hüquqi şəxsin məsuliyyətinə paraqraf 1-də qeyd edilən cinayətləri təşviq edən, başladan və ya səbəb olan fiziki şəxslərə qarşı cinayət təqibi də daxil edilməlidir.</p>
---	--	---

Hüquqi şəxsin məsuliyyəti məsələsi əhəmiyyətli olmaqla yanaşı, eyni zamanda, bəzən mürəkkəb olur. Bütün yurisdiksiyalarda cinayət hüququ cəmiyyətin və dövlətin fərdlərin əməllərinə qarşı cavabı olaraq yaranmışdır. Lakin, müasir dünyada və korrupsiya məsələləri ilə əlaqədə korrupsiya fəaliyyətini yerinə yetirən və ondan qazanc əldə edən tərəf, adətən, hüquqi şəxs, təşkilat olur. Hüquq mühafizə qanunlarında hüquqi şəxslərin məsuliyyətinə dair şərtlər olmadığı halda, heç bir korrupsiya əleyhinə strategiya uğurlu olmayacaqdır.

Bu məsələ ilə bağlı bir beynəlxalq vasitə kimi BMT-in Korrupsiya əleyhinə Konvensiyasının 26-cı maddəsi iştirakçı dövlətlərdən yerli qanunları əsaslı şəkildə dəyişməyi deyil, funksional bərabərlik prinsipi altında mövcud yerli qanunlara korrupsiya məsuliyyətini əlavə etməyi tələb edir. Lakin, bu funksional bərabərlik prinsipi yalnız artıq hüquqi şəxslərin cinayət, mülki və ya inzibati məsuliyyəti olduğu dövlətlərə şamil olunur. Maraqlıdır ki, bəzi dövlətlər (məsələn, Yaponiya, Koreya Respublikası) hüquqi şəxslərin xarici korrupsiya ilə əlaqədar məsuliyyətini tanıyır, lakin, onları yerli korrupsiyaya görə məsuliyyətə cəlb etmir.

Hüquqi şəxslərin məsuliyyətinin heç bir formasını qəbul etməyən və ya qanunvericilikdə hüquqi məsuliyyəti mövcud olan, lakin, məsuliyyət araşdırması qeyri-müəyyən qalan dövlətlərdə BMT-in Korrupsiya əleyhinə Konvensiyası aşağıdakı üç məsuliyyət formasından birinin tətbiq edilməsini tələb edir:

- i. Şirkət tərəfindən rüşvətin vəd edilməsi, təklif edilməsi və ya verilməsi.
- ii. Ana şirkət tərəfindən yerli filial şirkətə rüşvətin verilməsinə dair göstərişin və ya səlahiyyətin verilməsi.
- iii. Ana şirkət tərəfindən xarici filial şirkətə rüşvətin verilməsinə dair göstərişin və ya səlahiyyətin verilməsi. (bu, öz növbəsində, filial şirkətin fəaliyyətlərinə görə ana şirkətin (əgər varsa) hər hansısa bir məsuliyyətinin olub-olmamasını nəzərə almağı və məsuliyyət araşdırmasının aparılmasını tələb edir.)

CİNAYƏT MƏSULİYYƏTİ

Kriminalizasiya yanaşması iki əsas faktordan asılıdır:

- i. Əlaqədar hüquqi sistemin növü (presedent hüququ olan yurisdiksiyalar Roma hüququ və ya Napoleon qanunlarına tabe olan ölkələrdən fərqlənir);
- ii. Korrupsiya cinayətləri ilə əlaqədar iddia olunan yurisdiksiyanın əsası.

Hüquq icraçıları dövlətlərin cinayət məsuliyyətini həll etmə yolları haqqında əsas anlayışa malik olmalıdırlar, çünki, korrupsiya və rüşvətxorluq hallarında qarşılıqlı hüquqi yardım (ümumi və aktivlərin qaytarılması), ekstradisiya və paralel məhkəmə işi aparılması tələb olunur.

Hüquqi şəxsin məsuliyyətinə presedent hüququ yanaşması

Presedent hüquq modelini nəzərə alarkən, əsas diqqət Birləşmiş Krallıq və Kanaya yönələcəkdir.

Birləşmiş Krallıq

Birləşmiş Krallığın Korrupsiya Aktı 2010 (Birləşmiş Krallığın korrupsiya cinayətlərinin beynəlxalq standartlara uyğun qiymətləndirilməsi və İƏİT Rüşvət əleyhinə Konvensiyası ilə uyğunlaşdırılması məqsədilə qəbul edilmişdir) hüquqi şəxslərin məsuliyyəti haqqında açıq şəkildə bir fikir bildirmir. Qanunvericilikdə "şəxs" sözü yalnız fiziki şəxslər kimi deyil, həmçinin "korporativ və ya korporativ olmayan şəxslər" kimi də nəzərdə tutulur (1978 Şərh Aktına əsasən).

Trest kimi korporativ olmayan müəssisə eyni olaraq qalır və Birləşmiş Krallıqda cinayət törədə bilər, lakin bu növ müəssisəni məsuliyyətə cəlb etmək olduqca çətindir. Mahiyyətə, korporativ olmayan müəssisənin üzvü və ya iştirakçısı olan hər bir şəxsin cinayətdə günahı sübuta yetirilməlidir.

Cari müzakirədə daha da önəmi məsələ korporativ müəssisələrin mövqeyidir. Birləşmiş Krallıq və ümumi presedent hüququn qarşılaşdığı çətinlik presedent hüquqda hüquqi şəxsin cinayət məsuliyyətinin sübuta yetirilməsidir. Korporativ müəssisələrin cinayət məsuliyyəti ilə

bağlı anlayış əlbəttə ki, on doqquzuncu əsrdə, şirkəti kimin idarə etdiyini müəyyən etmək nisbətən daha asan olan dövrlərdə ortaya çıxmışdır. Təəssüf ki, bir neçə əlavə şərh daxil edilmiş bu on doqquzuncu əsrə aid araşdırma bu gün də qüvvədədir. Qanun pozuntusunda niyyət kimi zehni elementə yer verilən Birləşmiş Krallıq qanunvericiliyində hüquqi şəxs ilə əlaqədar məsuliyyətin müəyyən edilməsi şirkətdə korporasiya düşüncəsinə (digər sözlərlə desək, "göstəriş vermə" və ya "nəzarət etmə" səlahiyyəti) malik olan idarəçi şəxsin təyin olunmasından asılıdır.

İdarəçi şəxsin ənənəvi araşdırılma üsulu "təyinetmə teoriyası" adlanırdı. Bu teoriyaya əsasən, şirkət daxilində müəyyən səlahiyyətli şəxslər şirkətin biznesinə uyğun olaraq hərəkət etdiyi zaman şirkəti təmsil etmiş olurlar. Bu şirkət nümayəndələrinin hərəkətləri və düşüncələri şirkətin hərəkət və düşüncələri sayılır. *Tesco Supermarkets Limited şirkətinin Natrass şirkətinə qarşı*[1972] AC 153 sayılı məhkəmə prosesi nümunəsində bu növ məsuliyyət "idarə heyətinin, icraçı rəhbərin və idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirən və şirkət adına çıxış və hərəkət edən digər yüksək səlahiyyətli şirkət rəhbərlərinin" hərəkətləri ilə məhdudlaşdırılır. Bu araşdırmaya əsasən, hər şeydən öncə, şirkətin əsasnaməsi, nizamnaməsi, rəhbərlərin ümumi icaslarda davranışları və əgər varsa, səlahiyyət imkanları nəzərə alınmalıdır.

Lakin, daha yeni və yəqin ki, real korporativ mühitə daha yaxın məsuliyyət araşdırması Krallığın Müşavirə Şurasının apardığı *Meridian Global Funds Management Asia Limited şirkətinin Qiymətli Kağızlar Komissiyasına qarşı* [1995] 2 AC 500 sayılı məhkəmə prosesidir. Burada müəyyən olunmuşdur ki, araşdırma sadəcə idarəedici düşüncənin müəyyən olunmasından deyil, müvafiq qanun pozuntusunu törətmə məqsədindən asılı olmalıdır. Burada qanun pozuntusunun məqsədini təyin etməyə çalışan daha geniş bir araşdırma nəzərdə tutulur. Lakin, *Meridian* şirkətinin məhkəmə prosesi müqavilədən irəli gələn cinayət deyil, qiymətli kağızlar qanununun açıqlanmasının pozulması ilə əlaqədar pozuntudur (normativlərin pozulması halı).

Yuxarıdakı iki araşdırmadan hansına üstünlük verilməsindən asılı olmayaraq, ənənəvi presedent hüququnun mövqeyi şirkət daxilində birdən artıq şəxsin niyyətini birləşdirmək yolu ilə korporativ niyyətin yaradılmasına imkan vermir. Hətta, *Meridian* şirkətinin məhkəmə prosesində zehni element məqsədi üçün bir şəxs şirkət olmalıdır. Mahiyyətçə, hüquqi şəxsin cinayət məsuliyyəti şirkət daxilində bir şəxsin həm günahının/səhlənkarlığının, həm də tələb olunan zehni elementin təsdiq edilməsindən asılıdır (həmin şəxsin cinayətdə təqsirli bilinməsi ilkin şərt deyil).

Məsuliyyət ilə bağlı ənənəvi presedent hüququnun mövqeyi korrupsiya ilə mübarizədə digər bir çətinlik yaradır: Birləşmiş Krallıqda yerləşən ana şirkətin xaricdəki filialı rüşvət verdiyi zaman, ana şirkəti yalnız bu rüşvətin verilməsinə dair göstəriş və ya səlahiyyət verdiyi halda məsuliyyətə cəlb etmək olar. Bundan əlavə, indicə müzakirə edilən məsuliyyət prinsipinə əsasən, bu növ göstəriş və ya səlahiyyətin idarəçi və ya rəhbər şəxs tərəfindən verilməsi göstərilməlidir.

Hüquqi şəxslərin cinayət məsuliyyətindən əlavə, Birləşmiş Krallıq yeni bir addım ataraq, 2010 Korrupsiya Aktına əsasən kommersiya müəssisələrini rüşvətin qarşısını ala bilmədiyi hallarda məsul tutmağa başlamışdır. Bu addımın korrupsiyaya qarşı mübarizədə və şirkəti məsul tutmada yeni ölçü olaraq əhəmiyyətini nəzərə alaraq, digər dövlətlər də bu yeniliyi öz qanunvericiliklərinə tətbiq etməyi nəzərdən keçirə bilərlər.

"Rüşvətin qarşısını ala bilməmə" Aktın 7-ci bölməsində qanun pozuntusu kimi açıqlanmış və rüşvət niyyəti olmasa belə, "rüşvətin qarşısını ala bilməmə" maddəsi üzrə ciddi məsuliyyəti yaradır. Böyük və ya kiçik olmasından asılı olmayaraq, biznesə xeyir verilməsi qarşılığında rəhbərləri, idarəçiləri və ya digər səlahiyyətli şəxsləri şirkət adına rüşvət alan və ya verən hər bir şirkəti təqsirli hesab etmək üçün bu ölçü yaradılmışdır. Rüşvəti və korrupsiyanı önlemek üçün "adekvat prosedurlarının" olmasını nümayiş etdirmək şirkətin yeganə müdafiəsi ola bilər.

Qanun pozuntusunun yurisdiksiyası genişdir - bura BK kommertiya təşkilatları (BK-da ortağ şirkət kimi təsis edilmiş və ya fəaliyyət göstərən, BK və ya digər yerlərdə fəaliyyət göstərən şirkətlər), BK-ın istənilən hissəsində biznes və ya biznesin müəyyən fəaliyyətlərini aparan digər korporativ/ortağ müəssisələr (harada təsis edilməsindən asılı olmayaraq) daxildir. Müəssisə ilə əlaqəsi olan şəxs biznesi ələ keçirmək və ya saxlamaq və ya biznesin aparılmasında üstünlük əldə etmək niyyəti ilə digər şəxsə rüşvət verdiyi müəyyən olunarsa, şirkət buna görə məsuliyyət daşıyacaqdır. Müəssisə ilə "əlaqəsi" olan bu şəxslərə (digərləri arasında) işçilər, agentlər, sub-podratçılar və birgə müəssisə sazişləri daxildir. Rüşvət dünyanın istənilən hissəsində ola bilər.

Bu qanun pozuntusu korporativ mühitə təsir göstərmişdir və 01 iyul 2011-ci ildə Akt qüvvəyə minənə qədər BK-da ən çox müzakirə aparılan mövzulardan biri idi. Kommertiya sektoru, Tİ (BK) kimi vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və digər müvafiq maraqlı tərəflər ilə məsləhətləşdikdən sonra Hökumət "adekvat prosedurlar" hesab olunan və ən yaxşı təcrübələri özündə cəmləşdirən təlimatlar toplusunu irəli sürdü. Bu Təlimatlar 6 əsas prinsip əsasında hazırlanmışdır:

1. Ədalətli prosedurlar (fəaliyyətlərin mahiyyəti, miqyası və mürəkkəbliyinə əsaslanır)
2. Ən yüksək səviyyədə öhdəlik (rüşvətin qarşısını alma və təşkilat daxilində rüşvətə qarşı dözümsüzlük mədəniyyətinin aşılması)
3. Risk dəyərləndirməsi (şirkət potensial xarici və daxili risklərə məruz qalma təhlükəsinin mahiyyətini və ölçüsünü dəyərləndirməlidir. Bura ölkə, sektor, əməliyyat, biznes imkanları və biznes əməkdaşlığı riskləri daxildir. Buna görə də, müdafiə və kosmos, neft-mədən və tikinti sənayesi kimi yüksək riskli sənayələrdə və/və ya korrupsiya indeksi aşağı olan ölkələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərə düşən məsuliyyət daha yüksək olur.
4. Lazımi diqqətin göstərilməsi (təşkilat adından xidmətləri kim yerinə yetirəcək)
5. Məlumatlandırma, təlimlər daxil olmaqla (rüşvətin qarşısının alınması siyasətləri və prosedurlarının yerində olması və bütün təşkilat tərəfindən başa düşülməsinin təmin olunması)
6. Nəzarət və yoxlama (şirkətlər rüşvətin qarşısını alma siyasətləri və prosedurlarına nəzarət etmək və dəyərləndirmək üçün müvafiq sistemlər yaratmalı və lazımi yerlərdə onları uyğunlaşdırmalıdır)

Təlimatlar korporasiya üçün tam müdafiə təmin etmir: öz fəaliyyətlərinin nizamlanmasını və qanuna zidd hərəkətlər aşkar olunduqda, onların Ciddi Maliyyə Fırıldaqlarını Araşdırma Ofisinə (CSO) məruzə edilməsini təmin etmək kommertiya təşkilatının öz üzərinə düşür.

Ciddi Maliyyə Fırıldaqlarını Araşdırma Ofisi rüşvət aşkarlayan müəssisələrin özlərini məruzə etmə prosesi üzrə təlimatları artıq təqdim etmişdir; özünü məruzə etmə təcrübəsi 2010 Korrupsiya Aktından öncə inkişaf etmişdir.

Özünü məruzə etmə üzrə BK-da məhkəmə prosesi nümunəsi

2009-cu ildə Mabey & Johnson (o zamankı adı) şirkəti xarici müqavilələrdə korrupsiya fəaliyyətinə görə və həmçinin, BMT-nin İraq ilə ticarət embarqosunu pozduğuna görə BK tərəfindən məhkəməyə cəlb olunan ilk şirkət oldu¹. 2008-ci ildə Ciddi Maliyyə Fırıldaqlarını Araşdırma Ofisinə özünü məruzə etdikdən sonra şirkət Anqola, Banqladeş, Qana, Yamayka, Madaqaskar və Mozambik yurisdikiyalarında korrupsiya fəaliyyəti ilə məşğul olduğunu qəbul etmişdi. CMFAO ilə danışıqlardan sonra şirkət Yamayka və Qanada törətdiyi cinayətlərə görə və BMT sanksiyalarını pozduğuna görə təqsirini boynuna götürməyə razı olmuşdur və maliyyə sanksiyalarına və CMFAO ofisinə hesabat verən müstəqil monitoring rejiminin tətbiq olunmasına razılıq vermişdir. Məhkəmə şirkətə maliyyə sanksiyaları, müsadirə əmrləri və digər xərclər tətbiq etmişdir. Məhkəmə, həmçinin, şirkətin BMT və Yamayka və Qana hökumətlərinə kompensasiya ödəməsini əmr etmişdir². Ümumilikdə maliyyə cərimələrinin məbləği 6.6 milyon funt-sterlinq olmuşdur.

Həmçinin, Aktın 14-cü maddəsində geniş fərdi məsuliyyət təqdim olunmuşdur, bu məsuliyyət şirkət daxilində rəhbər vəzifə tutan və hüquqi şəxs (məs, şirkətin özü) tərəfindən törədilən rüşvətə icazə verən və ya göz yuman şəxslərə şamil olunur. Bu işə adi məsuliyyət prinsiplərinə əsasən iştirak etməsi məsuliyyətə cəlb olunması üçün kifayət olmayan şirkət rəhbərinin öz hərəkəti və ya hərəkətsizliyi ilə substantiv qanun pozuntusuna yol verilməsinə köməklik göstərdiyi üçün nəzarət altına alınmasına imkan verir.

Kanada

BK-dan fərqli olaraq Kanada artıq ənənəvi "təyinetmə teoriyasından" uzaqlaşmaq üçün hüquqi addımlar atmağa başlamışdır. Bu dövlət əvvəllər yuxarıda qeyd olunan eyni məhdudiyyətlərə məruz qalmışdır. Kanada Ali Məhkəməsinin apardığı *Canadian Dreg and Dock Co şirkətinin The Queen şirkətinə qarşı* [1985] 1 SCR 662 sayılı məhkəmə prosesi şirkəti "idarəçi düşüncəsi" və ya "eqo"suna əsasən məsul hesab etmişdir. Bu prosesdə məhkəmə bildirmişdir ki, "idarəçi düşüncə" idarə heyətinə, icraçı rəhbərə, nəzarətçiyyə, idarəçiyyə və ya idarə heyətinin şirkətin icraedici səlahiyyətlərini təyin etdiyi hər hansı bir şəxsə şamil edilə bilər.

Lakin, 2002-ci ildə Kanada Hökuməti Daimi Komissiyanın əldə etdiyi nəticələri qəbul etmiş və hüquqi məsuliyyət üzrə qanun qəbul etməyi qərara almışdır. Həmin təşəbbüs hazırda 31 Mart 2004-cü ildə qüvvəyə minmiş Cinayət Məcəlləsinə (Təşkilatların Cinayət Məsuliyyəti)

¹ Eyni zamanda, şirkət, həmçinin, 2001/2002-ci ildə o zamankı İraq hökumətinə BMT-in "Neft-Qida" proqramına əsasən nəzarət etdiyi gəlirlər ilə İraqın aldığı körpülərin tikinti müqavilələrini almaq üçün etdiyi ödənişlərə görə istintaqa cəlb olunmuşdu. Çarls Forsit və Devid Meybi adlı iki rəhbər Soutark Ali Cinayət Məhkəməsində 10 Fevral 2011-ci ildə BMT-in sanksiyalarını pozaraq İraq hökumətinə qanunsuz ödənişlər etdikləri üçün təqsirli hesab edilmişlər. 23 fevral 2011-ci ildə hər iki şəxs müvafiq olaraq 21 və 8 aylıq həbs cəzası almış və müvafiq olaraq 5 və 2 il şirkətə rəhbərlik etmək səlahiyyətlərindən məhrum edilmişdirlər - 10 fevral və 23 fevral 2011-ci il CMFAO Press-Relizləri

² Cərimələr: Qana £750,000, Yamayka £750,000, İraq £2 milyon; Müsadirə əmri £1.1 milyon; Kompensasiyalar - Qana £658,000 Yamayka £139,000 İraq £618,000 (ümumi kompensasiya məbləği £1,413,611); CMFAO xərcləri £350,000 və birinci il üçün monitoring xərcləri £250,000 qədər – CMFAO Press-Relizi, 25 Sentyabr 2009-cu il və Hörmətli Hakim Rivlinin hökm qeydləri.

əlavə edilən Akt olan C 45 Qanun Layihəsində əks etdirilir. Bu, cinayət məsuliyyətinin təşkilatlara, o cümlədən korporasiyalara aid edilməsinə dair yeni qaydalar təyin etdi. Mahiyyətçə, bu qanun layihəsi aşağıdakı şərtlərə əsasən cinayət məsuliyyəti təyin edir: rəhbər və ya səlahiyyətli şəxs qanun pozuntusunu şəxsən yerinə yetirdiyi və ya buna niyyəti olub, aşağı səviyyəli işçilərin qanuna zidd hərəkət etmələri üçün şirkətin fəaliyyətini yönləndirdiyi, xəbərdar olduğu cinayət fəaliyyətinin qarşısını ala bilmədiyi və ya dayandırmaq üçün heç bir tədbir görmədiyi və ya bilərəkdən buna göz yumduğu halda cinayət məsuliyyəti şirkətə aid ediləcəkdir.

Kanada səmərəli məsuliyyət araşdırması formalaşdıran yeganə İƏİT ölkəsi deyil. Həmçinin, Yeni Zelandiya da ciddi təyinetmə teoriyasından kənarlaşmışdır. Yeni Zelandiyada şirkətin cinayət məsuliyyətinin hələ də günahkar davranışa və şirkət nümayəndəsinin düşüncəsinə əsaslanaraq təyin olunmasına baxmayaraq, həmin nümayəndənin vəzifəsinin "idarəçi" səviyyəsində olması mütləq deyil. Əksinə, araşdırma təsdiq olunan davranışın baş verdiyi sahədə korporasiyanın rəhbəri və ya işçisinin səlahiyyətlərinin olub-olmamasını aydınlaşdırır. Başqa sözlə desək, təsdiq edilmiş qanun pozuntusu ilə əlaqədar fəaliyyətlərdə fiziki şəxsin hüquqi şəxs adından çıxış etmək səlahiyyətləri varmı? (Şübhələri aradan qaldırmaq üçün qeyd edək ki, Yeni Zelandiyada mövqe presedent hüququna uyğun olaraq qalır, yəni, hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb olunması üçün fiziki şəxsin təqsirli olması şərt deyil).

Yeni məsuliyyət araşdırması yaratmağa çalışanlar alternativ yanaşmaları nəzərə ala bilərlər. Məsələn, soruşmaq olar ki, yaradılacaq dolayı (başqalarının törətdiyi əmələ görə) cinayət məsuliyyətinə yerli qanunvericilikdə icazə verilməsin. Bu növ yanaşma əsasən ABŞ və Koreya Respublikasında olan hüquqi şəxslərin məsuliyyətini izah edir.

"Ciddi" Məsuliyyət yanaşması

Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ)

ABŞ-da (presedent hüquq sistemlərindən fərqli olaraq) şirkət öz rəhbərlərinin, məsul şəxslərinin və ya işçilərinin öz səlahiyyətləri daxilində və şirkətin xeyri üçün hərəkət etdiyi istənilən hallarda cinayət məsuliyyəti daşıyır. Ən əsas odur ki, bu elementlər o qədər geniş miqyası əhatə edir ki, şirkət qanunsuz fəaliyyətdən fayda qazandığı zaman rüşvət vermə və ya buna göstəriş vermə hadisəsinin şirkətin səlahiyyətlərindən kənar baş verdiyini şirkət arqument olaraq irəli sürə bilməz.

Doğrusu, ABŞ-da hüquqi şəxsin məsuliyyət daşması üçün əsas demək olar ki, ciddidir, çünki, şirkət "düşüncəsində" arzuolunmaz "zehni elementin" olub-olmamasına dair heç bir tələb qoyulmamışdır. Beləliklə, rəhbərliyin müəyyən səviyyəsində hərəkətə icazə verilməsi, ona göz yumulması və ya cəzalandırılmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Məsuliyyət yalnız 1977-ci ildə qəbul edilmiş Xarici Korrupsiya Fəaliyyətləri Aktında (XKFA) yer alan yerli rüşvətxorluq və ya qanun pozuntularına deyil, ümumiyyətlə tətbiq olunur. Ehtiyat tədbirlərinə gəldikdə isə bu yanaşmanın üstünlükləri aşkar görünür: şirkətlər hüquqi təhdidə lazimi tədbirlər götürmək ilə cavab verəcəklər.

Xarici rüşvətxorluq ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, XKFA 1977 bu prinsipi daha da genişləndirir və agent kimi çıxış edən üçüncü tərəflər tərəfindən törədilən xarici rüşvətxorluğa görə hüquqi

şəxsləri cinayət məsuliyyətinə cəlb edir. Ötən bir neçə il ərzində ABŞ Hökuməti ABŞ Ədliyyə Departamenti (ƏD) və ABŞ Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyasının (QKBK) vasitəsilə aşağıdakı bir sıra tədbirləri həyata keçirərək XKFA-nın "baş kitab və qeydlər" maddəsinə³ əsasən korporasiyaları məsul tutmaq üzrə əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etmişdir: cinayət işi üzrə məhkəməyə müraciət (çox hallarda "baş kitab və qeydlər" maddəsinə əsasən), həm ABŞ ƏD, həm də QKBK tərəfindən məhkəmə təqibinin təxirə salınması barədə razılışma (MTTSR) (bu, XKFA əsasən fəaliyyət göstərən şirkətlərə qarşı QKBK tərəfindən yeni bir addım idi), müstəqil nəzarət, maliyyə cərimələri və qanunsuz yolla əldə olunmuş mənfəətin müsadirə edilməsi.

Bu qanunların yerinə yetirilməsinə nəzarət modeli İƏİT Rüşvətxorluq üzrə İşçi Qrupu⁴ tərəfindən ABŞ-da inkişaf etdirilən yaxşı təcrübələr kimi qeyd olunmuşdur; həmçinin, rüşvətxorluq riskini aradan qaldırmaq üçün şirkətlərin ciddi uyğunluq proqramları tətbiq etməsinə imkan yaratmışdır. Korporasiyalara məsuliyyət yükləmək üçün tədbirlər görmək istəyən dövlətlər ABŞ modelini tətbiq etməyi nəzərdən keçirə bilərlər.

Gələcək məhkəmə prosesləri üçün zəmin yaradan ilk iki diqqətəlayiq məhkəmə prosesləri aşağıdakılardır:

(i) Siemens AG: 2008-ci ilin Dekabr ayında Siemens şirkəti ABŞ Ədliyyə Departamenti (ƏD), ABŞ Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyası (QKBK)⁵ və Münhen Prokurorluğu ilə təqsirli hesab olunma barədə razılıq əldə etmişdir.

Məsələ 2006-cı ildə Almaniyada hüquq mühafizə orqanlarının Siemens şirkətinin ofislərində və səlahiyyətli rəhbərlərinin evlərində axtarış əməllərini icra etdiyi zaman üzə çıxdı. Alman hüquq mühafizə orqanlarının axtarışlarından sonra Siemens şirkəti könüllü şəkildə öz fəaliyyətlərini ABŞ Ədliyyə Departamentinə və ABŞ QKBK-a açıqlamış və həm Almaniyada, həm də ABŞ-da hüquq mühafizə orqanları ilə tam əməkdaşlığa razı olmuşdur.

ABŞ ƏD Siemens AG, Siemens SA (Argentina), Siemens Bangladesh Ltd və Siemens SA (Venesuela) ilə əlaqədar dörd ayrı ittiham irəli sürmüşdür.⁶ Bundan əlavə, ABŞ QKBK Siemens AG⁷ şirkətinə qarşı mülki məhkəmə işi qaldırmışdır, burada ABŞ ƏD-nin Siemens S.A. Argentina, Siemens Bangladesh Limited və Siemens S.A. Venesuela şirkətlərinə qarşı işlərində qeyd edilən layihələrlə əlaqəli xarici məmurlara rüşvət verilməsi iddialarına yer verilmiş, əlavə olaraq, QKBK-nin Vyetnam, İsrail, Meksika, Nigeriya, Çin və Rusiyada

³ "Baş kitabdan kənar" ödənişləri və ya gizli komissiyaları əhatə etmək üçün ABŞ XKFA-nın əsas şərtidir və həm, İƏİT Rüşvətxorluq əleyhinə Konvensiyasında, həm də AŞ Korrupsiya əleyhinə Cinayət Hüququ Konvensiyasında əks olunmuşdur.

⁴ http://www.oecd.org/document/33/0,3746,en_21571361_44315115_46223073_1_1_1_1,00.html

⁵ Məhkəmə işi: 1 :08-cv-02167, Kolumbiya Rayonu üzrə ABŞ Rayon Məhkəməsi

⁶ (i) Məhkəmə prosesi no. 08cr367 - ABŞ Siemens AG şirkətinə qarşı (2 maddə üzrə ittiham olunur (i) XKFA-nın daxili nəzarət şərtlərinin pozulması, (ii) XKFA-nın baş kitab və qeydlər şərtinin pozulması); \$448,500,000 məbləğində cərimə ödəməsi hökmü verilmiş və \$800 məbləğində xüsusi qiymətləndirmə rüsumu ödəməsi əmr edilmişdir; (2) Məhkəmə prosesi no. 08cr368 - ABŞ Siemens S.A (Argentina) şirkətinə qarşı - XKFA-nın baş kitab və qeydlər şərtinin pozulması üzrə ittiham olunur; \$500,000 məbləğində cərimə ödəməsi əmr edilmişdir; (3) Məhkəmə prosesi no. 08cr369 - ABŞ Siemens Bangladesh Ltd şirkətinə qarşı - XKFA-nın rüşvətxorluğa qarşı şərtinin pozulması üzrə ittiham olunur; \$500,000 məbləğində cərimə ödəməsi və \$400 məbləğində xüsusi qiymətləndirmə rüsumu ödəməsi əmr edilmişdir; (3) Məhkəmə prosesi no. 08cr370 - ABŞ Siemens S.A (Venesuela) şirkətinə qarşı - XKFA-nın rüşvətxorluğa qarşı şərtinin və baş kitab və qeydlər şərtinin pozulması üzrə ittiham olunur; \$500,000 məbləğində cərimə ödəməsi və \$400 məbləğində xüsusi qiymətləndirmə rüsumu ödəməsi edilmişdir

⁷ Məhkəmə prosesi no. 08cv2167 - ABŞ QKBK Siemens AG şirkətinə qarşı (mülki iddia)

korrupsiya təşəbbüslərinə dair iddiası irəli sürülmüşdür.

Siemens AG 1977-ci ildə qəbul edilmiş Xarici Korrupsiya Fəaliyyətləri Aktının (XKFA) şərtlərinə əsasən baş kitab və qeydiyyatlar və daxili nəzarət maddələrini pozduğu üçün təqsirli hesab edildi; Siemens Argentina bir qanunsuz fəaliyyətə görə XKFA-nı pozduğuna görə təqsirli hesab edildi; Siemens Bangladesh Ltd və Siemens SA (Venesuela) XKFA-nın rüşvətxorluq əleyhinə və baş kitab və qeydiyyatlar maddələrini pozduğu üçün təqsirli hesab edildi.

Siemens şirkətinin \$448.5 milyon, Siemens Argentina, Venesuela və Banqladeş şirkətlərinin isə hərəsinin \$500,000 cərimə ödəməsi (ümumi maliyyə cəriməsi \$450 milyon idi) və QKBK xərclərini ödəmək üçün \$350 milyon mənfəət itkisini ödəməsi əmr edilmişdir⁸.

Almaniyada, şirkət öz ofislərinə və işçilərinə nəzarət edə bilmədiyinə görə €395 milyon və Siemens-in əvvəlki Rabitə Qrupunun mahiyyətə eyni istintaqı ilə bağlı €201 milyon cərimə ödəməyə razılaşdı. Bu hüquqi istintaqlar ilə bağlı Almaniya dövlət qurumlarına ödənilən ümumi məbləğ €596 milyon olmuşdur.⁹

ABŞ və Almaniya məhkəmə araşdırmaları tərəfindən tətbiq edilən ümumi maliyyə cərimələri təxminən \$1.6 milyard təşkil etmişdir¹⁰. Maliyyə sanksiyalarından əlavə, Siemens şirkətindən 4 il müddətində müstəqil uyğunluğa nəzarət proqramı tətbiq etməsi tələb olunmuşdur.¹¹

(ii) Statoil: 34 ölkədə fəaliyyət göstərən Norveç beynəlxalq enerji şirkəti də KİV-də korrupsiya fəaliyyətinin açıqlanmasından sonra həm Norveçdə, həm də ABŞ-da məsuliyyətə cəlb edilmişdi.

Şirkət İqtisadi və Ətraf Mühit Cinayətləri üzrə Milli Araşdırma və İstintaq Orqanı ("Økokrim") tərəfindən araşdırılmışdı. 29 İyun 2004-cü ildə, Økokrim Statoil şirkətini Norveç qanunvericiliyinin təsir altında ticarətlə məşğul olma əsasnaməsini pozmaqda təqsirli bilərək, şirkətin özünü təxminən \$3 milyon məbləğində, icraçı direktoru isə təxminən \$30,000 məbləğində cərimə etmişdi.¹² Statoil və İcraçı Direktor qanun pozuntusunu qəbul, ya da inkar etmədən cəriməni ödəməyə razı olmuşlar.

ABŞ-da Statoil 2006-cı ilin Oktyabr ayında ABŞ ƏD, Cinayət Şöbəsinin Fırıldaqqılıq Bölməsi ilə və ABŞ Prokurorluğunun Nyu York şəhər Cənub Rayonu Şöbəsi ilə Məhkəmə Təqibinin Təxirə Salınması barədə Razılaşma (MTTSR) (13 Oktyabr 2006-cı ildə sənədləşdirilmiş) qəbul etmişdir. ABŞ Rayon Məhkəməsinin Statoil, ASA şirkətinə qarşı Cinayət İttihamında¹³ iki ittiham irəli sürülmüşdü. 1-ci ittiham XKFA-nı pozmaqla (rüşvətxorluq)¹⁴, 2-ci ittiham isə baş kitab və qeydləri saxtalaşdırma¹⁵ ilə əlaqəli idi.

⁸ İttiham Dinləmə və Hökm Oxuma Transkripti, Kolumbiya Rayonunun ABŞ Rayon Məhkəməsi, 15 Dekabr 2008-ci il

⁹ Siemens şirkətinin 3 Dekabr 2009-cu ildə dərc etdiyi İllik Hesabatı (Ümumi Maliyyə Hesabatlarınının 30-cu bölməsi, səhifə 179 - 181.

¹⁰ ABŞ ƏD 15 Dekabr 2008-ci il Mətbuat Açıqlaması

¹¹ Siemens, həmçinin, 15 ildən artıq olmayan müddət ərzində korrupsiya əleyhinə təşkilatlara \$100 milyon məbləğində pul ödəməyə razı olmuşdu.

¹² Norveç Cinayət Məcəlləsinin 276(c) Maddəsi

¹³ 06 Crim 960 sayılı Məhkəmə Prosesi

¹⁴ Başlıq 15, ABŞ Kodeksi, Bölmə 78dd-1(a)

Razılaşmaya əsasən Statoil şirkəti aşağıdakı öhdəliklər ilə razılaşmalı idi:

1. Statoil İranda Cənub Fars neft və qaz sahəsində 6, 7 və 8-ci mərhələlərinin inkişafı üzrə müqavilələrin Statoil şirkətinə verilməsi məqsədilə 2002-ci ilin İyun və 2003-cü ilin Yanvar aylarında İranın dövlət qulluqçusuna rüşvət verdiyinə razı oldu.
2. Statoil şirkəti ölkədə digər müqavilələri və məxfi məlumatı əldə etmək məqsədilə rüşvətin ödənildiyini qəbul etdi.
3. Statoil şirkəti rüşvəti öz qeydlərindən gizlətmək məqsədilə yanlış mühasibatlıq prosedurlarından istifadə etdiyinə dair razılıq verir.
4. Razılaşma, həmçinin, Statoil şirkətinin heç bir işçisinin və ya təmsilçisinin növbəti üç il ərzində bu razılaşmanın qərarına zidd olan məlumatla KİV-də çıxış etməyəcəyinə dair şərt qoyur.

Razılaşmaya \$ 10.5 milyon¹⁶ məbləğində cərimə və \$10.5 milyon məbləğində XKFA-ın pozmaqla əldə olunan mənfəətin (qanunsuz yolla gəlir əldə etmə) müsadirə olunması daxil idi. Statoil şirkətinin Norveç orqanları (*Økokrim*) tərəfindən təqdim olunan cərimə bildirişinə ("*forelegg*") əsasən təxminən \$3 milyon məbləğində¹⁷ cinayət cəriməsi ödədiyini nəzərə alaraq, Norveç cəriməsi ABŞ cəriməsindən çıxılmış və ümumi cərimə məbləği \$7.5 milyon¹⁸ olmuşdur. QKBK-in araşdırmalarına əsasən Statoil şirkəti \$10.5 milyon¹⁹ məbləğində qanunsuz yolla əldə olunan gəlirin qaytarılmasına razılıq vermişdi. Statoil şirkəti MTTSR-in şərtlərində nəzərdə tutulan bütün öhdəlikləri yerinə yetirdikdən sonra 18 Noyabr 2009-cu²⁰ ildə MTTSR-a xitam verilmişdir.

Koreya Respublikası

Koreya Respublikası da, həmçinin, mahiyyətə dolay məsuliyyət olan oxşar yanaşma tətbiq etmişdir. Beynəlxalq Biznes Əməliyyatlarında Xarici Rüşvətxorluğun Önlənməsi Aktının (XRÖA) 4-cü Maddəsində göstərilir ki:

"Təmsilçi, agent, işçi və ya hüquqi şəxs üçün işləyən digər şəxs biznes fəaliyyəti ilə əlaqədar 3.1 Maddəsində qeyd olunan qanun pozuntularını törətdiyi zaman, qanun pozuntusunu törədən şəxsə tətbiq edilən sanksiyalar ilə yanaşı, hüquqi şəxs də 1 milyard von məbləğinə qədər cəriməyə cəlb olunmalıdır...əgər hüquqi şəxs, bu qanun pozuntusunun qarşısını

¹⁵ Başlıq 15, ABŞ Kodeksi, Bölmə 78m(b) (2) (A), 78m(b) (5) və 78ff

¹⁶ Statoil şirkəti ilə ABŞ ƏD, Fırılacaqılıq Bölməsi ilə və ABŞ Prokurorluğunun Nyu York şəhər Cənub Rayonu Şöbəsi arasında Məhkəmə Təqibinin Təxirə Salınması barədə Razılaşmanın 19-cu Paraqrafı

¹⁷ NOK20,000,000 (bax. Paraqraf 19, ibid)

¹⁸ Ibid, 19-cü paraqrafa nəzər salın.

¹⁹ İnzibati Prosesin VII (iii) Paraqrafı, Fayl No. 3-12453

²⁰ 2009-cu il 19 Noyabr ABŞ ƏD Mətbuat Açıqlaması '*Ödliyyə Departamenti uyğunluq müşavirinin son hesabatını qəbul etmiş və Statoil şirkətinin məhkəmə təqibinin təxirə salınması barədə razılaşmada qeyd olunan öhdəlikləri, o cümlədən, uyğunluq müşavirinin uyğunluq üzrə tövsiyələrini tətbiq etmə öhdəliyini tam şəkildə yerinə yetirdiyini təyin etmişdir. Müvafiq olaraq, 2009-cu il 18 Noyabr tarixində Departament məhkəməyə Statoil şirkətinə qarşı cinayət ittihamlarını yenidən iddia etməmək şərti ilə geri çəkmək barədə ərizə ünvanlamışdır. Dünən, Manhettendə federal məhkəmədə, ABŞ Rayon Məhkəmə Hakimi Riçard C. Holuell müraciəti təsdiq etmiş və bütün ittihamları geri çəkmişdir.'*

almaq üçün lazımi diqqəti göstəribse və ya müvafiq nəzarət tətbiq edibse, o, yuxarıda göstərilən sanksiyalara cəlb oluna bilməz."

Yuxarıdakı şərtə bir sual ortaya çıxır ki, lazımi diqqət və ya müvafiq nəzarət hansı səviyyədə nəzərdə tutulur? Bundan əlavə, hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb olunması üçün fiziki şəxsin məsuliyyətə cəlb olunmalı və/və ya təqsirli hesab edilməli olub-olmadığı aydın deyil. Lakin, İƏİT-in yoxlamasının 2-ci Mərhələsində, baş araşdırmaçılara məlumat verilmişdir ki, əməli törədən fiziki şəxs müəyyən olunmalıdır, lakin, əgər ona qarşı məhkəmə təqibi irəli sürülməse, məhkəmə onun xarici dövlət qulluqçusuna rüşvət verdiyi faktını tapmağa qadirdir. Lakin, Akta əsasən fiziki şəxs məhkəmə təqibinə cəlb olunarsa, hüquqi şəxs yalnız günahkar fiziki şəxsin təqsiri sübut edildiyi və ona qarşı sanksiya tətbiq edildiyi halda günahkar hesab edilə bilər. İstənilən halda, Koreya hüquqi şəxsi yerli rüşvətxorluğa görə deyil, yalnız xarici rüşvətxorluğa görə məsuliyyətə cəlb edir.

"İttiham edilən və ya Zənn edilən" Məsuliyyət

Bəzi yurisdiksiyalar hüquqi şəxsin qanun pozuntusunu özünün yerinə yetirdiyinə əsasən deyil, fərz edilən və ya zənn edilən məsuliyyətə əsasən cinayət məsuliyyəti təyin etməyi seçmişlər.

Buna görə də, 1994-cü ildən Fransada Cinayət Məcəlləsi hakimə fəal rüşvətxorluq ilə yanaşı, nəzərdə tutulan digər qanun pozuntuları ilə bağlı cinayət məsuliyyətini hüquqi şəxsə təyin etməyə icazə vermişdir. Eyni zamanda, Fransa qanunu fiziki şəxsin və ya şəxslərin məhkəmə təqibini istisna etmir.

İƏİT-in Fransa yoxlamasının 2-ci Mərhələsində, Fransa yanaşması ilə bağlı əsas prinsiplər aşağıdakı kimi qeyd oluna bilər:

- i. Səlahiyyətin işçiyə və ya tabe şəxsə tam və ya qismən verilməsi cinayət məsuliyyətinin məqsədlərinə görə işçinin və ya tabe şəxsin hüquqi şəxsin təmsilçisi kimi qəbul edilməsinə kifayətdir (sorğu: səlahiyyətlərin real olaraq verilməsi kifayət edəcək?).
- ii. "Hüquqi şəxsə" yalnız kommərsiya şirkətləri deyil, həmçinin, ticarət assosiasiyaları kimi qeyri-kommərsiya müəssisələr və dövlət qanunu çərçivəsində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər, o cümlədən, yerli orqanlar, yarı-dövlət şirkətləri və dövlət qurumları daxildir.
- iii. Hüquqi şəxs özünü təslim etməklə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaqdan özünü qoruya bilər.
- iv. Rüşvət hüquqi şəxs adından yerinə yetirilməlidir. Hüquqi şəxsin rüşvət verilməməsinə dair daxili siyasəti olan hallarda, vəzifənin fərqi varmı?
- v. Əgər işçi və ya tabe olan şəxsin səlahiyyəti yoxdursa, məsuliyyət üçün əsasın olub-olmaması qeyri-müəyyən görünür: məsələn, işçi göstərişlərə görə hərəkət edib, yoxsa şirkət nümayəndəsinin icazəsi ilə? Alternativ olaraq, həmin sahədə səlahiyyətli şəxsin rüşvət verməsi haqqında məlumat kifayət olacaqmı?

vi. Fiziki şəxs rüşvətxorluq üzrə qanun pozuntusu yerinə yetirmiş olacaqdır. O, müəyyən olunacaqdır.

Aşağıda bəzi əlavə nümunələr göstərilmişdir:

(i) Finlandiyada, hüquqi şəxsin cinayət məsuliyyəti 1995-ci ildə qəbul edilmişdir və tələb edirdi ki, rəhbərliyin üzvü olan şəxs qanun pozuntusunda iştirakçı olmalı və ya qanun pozuntusuna icazə, səlahiyyət və ya göstəriş verməlidir. Lakin, 2001-ci ildə Cinayət Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərdən sonra, məsuliyyət genişləndirilərək, rəhbərliyin rəsmi nümayəndəsi olmasından asılı olmayaraq, *real olaraq* rəhbərlik funksiyasını yerinə yetirən fiziki şəxsi də əhatə etmişdir.

(ii) Norveç hüquqi şəxsin cinayət məsuliyyətini 1991-ci ildə qəbul etmişdir və xarici rüşvətxorluq ilə bağlı şirkətləri məsul tutmaq üçün geniş miqyasda istifadə olunmuşdur²¹. Prinsipcə, Norveç qanunvericiliyi şirkət və ya müəssisə daxilində aparıcı şəxsin iştirakını tələb etmir; buna görə də, məsuliyyət rəhbərlik quruluşunun bir hissəsi olmayan tək işçinin hərəkətlərindən də yarana bilər.

Lakin, bunu ixtiyari kriteriyaların xüsusi toplusu idarə edir. Cinayət Məcəlləsinin, 48a(1) Bölməsi göstərir ki, cinayət məəcəlləsinin maddəsi müəssisəni təmsil edən şəxs tərəfindən pozularsa, müəssisə cinayətə görə məsuliyyətə cəlb olunur: "Bu, hətta, heç bir fərdi şəxsin qanun pozuntusuna görə cəzalana bilməyəcəyi hallara da şamil olunur." Burada, Cinayət Məcəlləsi qeyd edir ki, "müəssisə" sözüne "şirkət, cəmiyyət və ya digər assosiasiya, tək-adamlıq müəssisə, təsisat və ya dövlət və ya ictimai fəaliyyət" anlayışları daxildir.

Hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb olunub-olunmayacağına qərar verərkən, məhkəmə aşağıdakıları nəzərə alacaqdır:

- a) cəzanın önləyici təsiri,
- b) qanun pozuntusunun ağırlığı,
- c) müəssisənin göstərişlər, təlimatlar, təlimlər və ya nəzarət vasitəsilə qanun pozuntusunun qarşısını ala bilmə qabiliyyəti,
- d) qanun pozuntusunun müəssisənin maraqlarını artırma məqsədilə yerinə yetirilib-yetirilməməsi,
- e) qanun pozuntusunun köməyi ilə müəssisənin üstünlük əldə edib-etməməsi,
- f) müəssisənin iqtisadi imkanları, və
- g) fərdi şəxsə hər hansı bir cəzanın tətbiq edilib-edilmədiyi.

İNZİBATİ MƏSULİYYƏT

Almaniya və İtaliya kimi bəzi ölkələr inzibati məsuliyyət qəbul etmiş/qoruyub saxlamışlar.

²¹ İƏİT-in Norveç Yoxlamasının 3-cü Mərhələsi (İyun 2011) Ökokrim-in xarici rüşvətxorluqda iştirak edən şirkətlərin araşdırılmasına və məhkəmə təqibinə görə onu təqdir etmişdir:
http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en_2649_37447_1933144_1_1_1_37447,00.html

Almaniyada, İnzibati Qanun Pozuntuları Aktına əsasən fiziki şəxsə qarşı aparılan cinayət işinin gedişatında hüquqi şəxsə qarşı cərimə tətbiq edilə bilər. Lakin, fiziki şəxsin müəyyən edilə bilməməsi və ya ölümü səbəbindən məhkəmə tətbiqi aparılmırsa, bu zaman hüquqi şəxsə ayrıca məhkəmə işi vasitəsilə sanksiya tətbiq etmək mümkündür. Hüquqi şəxsin məsuliyyəti fiziki şəxs tərəfindən törədilən qanun pozuntusunun "əlaqədar nəticəsi" olaraq qəbul edilə bilər və fiziki şəxsi məsuliyyətə cəlb etmədən hüquqi şəxsə qarşı məhkəmə tətbiqinə başlamaq qeyri-adi hal kimi görünür.

Eynilə, İtaliyada inzibati məsuliyyət teoriyasına əsasən, fiziki şəxs tərəfindən törədilən müəyyən qanun pozuntuları (rüşvət də daxil olmaqla) hüquqi şəxsə aid edilir (231/2001 sayılı Qərar).

İtaliya qanunu fiziki şəxsin iki kateqoriyası üzrə törədilən qanun pozuntularını hüquqi şəxsin məsuliyyətinə aid edir:

(i) rəhbər vəzifədə olanlar, və

(ii) (i) bəndinə daxil olan şəxslər üzərində rəhbərlik və ya idarəetmə səlahiyyəti olanlar.

Korporativ qurumun və ya onun müstəqil bir hissəsinin təmsilçilik, idarəetmə və ya rəhbərlik fəaliyyətlərini yerinə yetirən şəxs rəhbər vəzifədə olan şəxs kimi qəbul olunur.

Lakin, hüquqi şəxs yalnız "onun maraqları və üstünlük əldə etməsinə dair törədilən" qanun pozuntularına görə məsuliyyət daşıyır. Fiziki şəxs öz maraqları və ya üçüncü şəxs üçün hərəkət etdiyi zaman hüquqi şəxs məsul tutulmayacaqdır.

Yuxarıda göstərilən nümunələrdən bəziləri məsuliyyəti müəyyən etmə prosesində əsas çətinlikləri göstərir: şəxsin tutduğu vəzifəyə fikir verilmirmi? Bəs *de facto* idarəetmə funksiyası kifayətdir? Fiziki şəxsin tutmuş olduqda *de jure* və ya *de facto* idarəetmə vəzifəsindən asılı olmayaraq icra etdiyi funksiya (digər həvalə edilmiş səlahiyyətlər ilə bərabər) əsas götürülmürmü?

Beynəlxalq Biznes Əməliyyatlarında Rüşvətxorluq üzrə İƏİT-in İşçi Qrupu korporativ məsuliyyət üçün aşağıdakı təlimatları²² təqdim etmişdir:

(a) Hüquqi şəxsin məsuliyyətinə səbəbiyyət verən hərəkəti yerinə yetirən şəxsin səlahiyyət səviyyəsi çoxyönlü olmalı və hüquqi şəxslərdə müxtəlif sahələrdə qərar qəbul etmə sistemlərini əks etdirməlidir. Digər sözlərlə desək, bəzi hallarda məsuliyyət rəhbərliyin yüksək səviyyəsində səlahiyyəti olmayan bir şəxsin hərəkəti ilə ortaya çıxa bilər.

(b) Əlavə olaraq, yüksək rəhbərlik səlahiyyəti olan şəxsin (i) dövlət məmuruna rüşvət təklif etməsi, vəd etməsi və ya verməsi; (ii) dövlət məmuruna rüşvət təklif etməsi, vəd etməsi və ya verməsi üçün aşağı səviyyəli şəxsə göstəriş və ya səlahiyyət verməsi; və ya (ii) aşağı səviyyəli şəxsin dövlət məmuruna rüşvət verməsinin qarşısını ala bilməməsi, habelə, ona nəzarət edə bilməmə, adekvat daxili nəzarət, etika və uyğunluq proqramları və ya tədbirləri tətbiq edə bilməmə ilə məsuliyyət yarana bilər.

²² Beynəlxalq Biznes Əməliyyatlarında Xarici Dövlət Məmurlarına qarşı Rüşvətxorluq ilə Mübarizə üzrə Konvensiyanın Xüsusi Maddələrinin Tətbiqinə dair Yaxşı Praktika Təlimatı (2009): <http://www.oecd.org/dataoecd/11/40/44176910.pdf>

-----ooOOoo-----